

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Навчально-науковий інститут економіки, управління та адміністрування
Кафедра економіки та міжнародних економічних відносин

ДОПУСКАЮ ДО ЗАХИСТУ
Гарант освітньої програми

_____ Бочарова Ю.Г.
« ____ » _____ 2021 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр»
зі спеціальності 051 «Економіка»
освітньої програми «Економіка»

на тему: «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ»

Виконав:

здобувач вищої освіти Богатько Маргарита Віталіївна
(прізвище, ім'я, по-батькові)

_____
(підпис)

Керівник: ке.н., ст. викладач кафедри

Кошель Вікторія Олегівна
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

_____
(підпис)

Засвідчую, що у кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань

Здобувач вищої освіти _____
(підпис)

Кривий Ріг
2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
 імені Михайла Туган-Барановського

Навчально-науковий інститут економіки, управління та адміністрування

Кафедра економіки та міжнародних економічних відносин

Форма здобуття вищої освіти денна

Ступінь бакалавр

Галузь знань Соціальна та поведінкові науки

Освітня програма 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Гарант освітньої програми

_____ Бочарова Ю.Г.
підпис

« _____ » _____ 2021 р.

**ЗАВДАННЯ
 НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Богатько Маргарита Віталіївна
прізвище, ім'я, по батькові

1. Тема роботи: «Економічна безпека національної економіки України»

Керівник роботи к.е.н., ст. викладач Кошель Вікторія Олегівна
науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали

Затверджені наказом ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського
 від “11” січня 2021 р. № 13-с, зміни від 08.02.2021 р. №60-с

2. Строк подання здобувачем ВО роботи “ _____ ” _____ 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи: наукові статті, тези доповідей на наукові конференції, наукова література, офіційна статистика міжнародних організацій та країн

4. Зміст (перелік питань, які потрібно розробити):

Вступ

Основна частина
 Висновки та рекомендації
 Список використаних джерел
 Додатки

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень).

(За потреби зазначаються П.І. по Б. консультантів за розділами роботи)

6. Дата видачі завдання: «_____» _____ 20__ р.

7. Календарний план

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Підготовка теоретичної складової основної частини		
2	Підготовка аналітичної складової основної частини		
3	Підготовка висновків та рекомендацій		
4	Підготовка та оформлення вступу, списку використаних джерел та інших складових роботи		
5	Отримання відгуку від керівника		
6	Подання на кафедру завершеної роботи		
7	Проходження перевірки на академічний плагіат і нормоконтролю кваліфікаційної роботи		
8	Підготовка студента до захисту та захист кваліфікаційної роботи		

Здобувач ВО _____ Богатько М.В.
 (підпис)

Керівник роботи _____ Кошель В.О.

РЕФЕРАТ

Загальна кількість в роботі:

Сторінок 44,   рисунків 9,   таблиць 10,   додатків 1,
графічного матеріалу 0,   використаних джерел 42

- Об'єкт дослідження: економічна безпека.
- Предмет дослідження: теоретичні, методичні та практичні аспекти забезпечення економічної безпеки держави
- Мета дослідження: аналіз та оцінка рівня економічної безпеки України, визначення напрямів її підвищення
- Методи дослідження: табличний та графічний методи, метод порівняння, аналіз і синтез, індукція та дедукція, економіко-статистичні методи, методи оцінки економічної безпеки країни
- Основні результати дослідження:
- визначено, що загальноприйнятого підходу до розуміння сутності поняття «економічна безпека» не існує, запропоновано авторський підхід до розуміння сутності зазначеного поняття;
  - виокремлено ключові загрози внутрішнього та зовнішнього середовища, які значною мірою впливають на формування і стабілізацію національної економіки країни;
  - виділено інструменти державного управління економічною безпекою, які поділяються на: інституційні, організаційні та економічні;
  - виявлено структурні складові економічної безпеки та індикатори її низького інтегрального рівня;
  - проведено аналіз та визначено найголовніші загрози макроекономічної, бюджетної і боргової, а також грошово-кредитної і банківської безпеки України;
  - запропоновано напрями підвищення економічної безпеки України.
- Ключові слова: економічна безпека, загрози, індикатори, економічний розвиток, ефективність, забезпечення економічної безпеки.

ЗМІСТ

Вступ	6
Основна частина	8
Висновки та рекомендації	34
Список використаних джерел	39
Додатки	42

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах глобалізації світової економіки забезпечення економічної безпеки будь-якої країни стає актуальним питанням, оскільки економічна безпека є невід'ємною частиною системи національної безпеки країни, її основою, є запорукою її незалежності та умовою ефективного та сталого розвитку. Лише за умови забезпечення економічної безпеки країни може йти мова про її міжнародну конкурентоспроможність, спроможність захистити національних виробників та ефективно взаємодіяти з міжнародними фінансово-економічними структурами.

На сучасному етапі розвитку питання забезпечення економічної безпеки України є одним із найбільш актуальних, що й обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи, її мету та завдання.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз та оцінка рівня економічної безпеки України, визначення напрямів її підвищення.

Завданням кваліфікаційної роботи є

- дослідження теоретико-методичних засад забезпечення економічної безпеки країни;
- аналіз сучасного рівня економічної безпеки України, її основних загроз; обґрунтування системи показників-індикаторів економічної безпеки України;
- визначення напрямів підвищення рівня економічної безпеки країни.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є економічна безпека.

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретичні, методичні та практичні аспекти забезпечення економічної безпеки держави.

Методи дослідження. Табличний та графічний методи, метод порівняння, аналіз і синтез, індукція та дедукція, економіко-статистичні методи, методи оцінки економічної безпеки країни.

Інформаційну базу дослідження становлять офіційні статистичні дані Державного служби статистики України, Міністерства фінансів, Національного банку України, наукові праці українських та зарубіжних вчених.

Основні результати кваліфікаційної роботи:

- визначено, що загальноприйнятого підходу до розуміння сутності поняття «економічна безпека» не існує, запропоновано авторський підхід до розуміння сутності зазначеного поняття;
- виокремлено ключові загрози внутрішнього та зовнішнього середовища, які значною мірою впливають на формування і стабілізацію національної економіки країни;
- виділено інструменти державного управління економічною безпекою, які поділяються на: інституційні, організаційні та економічні;

- виявлено структурні складові економічної безпеки та індикатори її низького інтегрального рівня;
  - проведено аналіз та визначено найголовніші загрози макроекономічній, бюджетній і борговій, а також грошово-кредитній і банківській безпеці України;
- запропоновано напрями підвищення економічної безпеки України.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Стабільний і динамічний процес розвитку економіки країни, а також її продуктивність на внутрішньому і конкурентоспроможність на світових ринках тісно пов'язані з поняттям «економічна безпека». Адже, як свідчать актуальні дослідження [1-20], економічна безпека є гарантією самостійності та незалежності держави, умова стабільності й ефективного функціонування суспільства в умовах зростаючої взаємозалежності країн[1].

Беручи до уваги все зазначене вище, не дивно, що проблеми економічної безпеки привертають до себе увагу великої кількості економістів, політиків, вчених, а також різних верств населення.

Термін «економічна безпека» вперше був використаний у ХХ ст. у програмах президента США Ф. Рузвельта. У 1934 р. у США затверджено «Стратегію національної безпеки розширення та участі», де вперше введено поняття: «національна безпека — сукупність умов, що надійно забезпечують національний суверенітет, захист стратегічних інтересів і повноцінний розвиток суспільства, життя та здоров'я усіх його громадян» та створено Федеральний комітет з економічної безпеки для підвищення рівня якості життя населення через забезпечення економічної безпеки держави [2].

У науковий обіг в Україні поняття «економічна безпека» увійшло на початку ХХ століття [1], є відносно новим для української наукової школи. Як наслідок, на сучасному етапі розвитку економічної думки немає єдиного, загальноприйнятого підходу до розуміння сутності даного поняття (табл.1).

Таблиця 1 – Авторські підходи до визначення терміну «економічна безпека держави»

№	Автор	Визначення
1	2	3
1	Л. Абалкін	Стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно, вирішувати соціальні завдання і коли держава має можливість розробляти та впроваджувати в життя незалежну економічну політику
2	О. Гетьман	Здатність економічної системи протистояти негативному впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників для досягнення макроекономічних цілей розвитку на рівні постіндустріальних держав
3	А. Ровенко	Стан економічної системи, що характеризується стійкістю щодо впливу ендегенних (внутрішніх) та екзогенних (зовнішніх) чинників, які створюють загрозу для суспільства
4	О. Барановський	Рівень забезпечення громадянина, домашнього господарства, верств населення, підприємства, організації, установи, регіону, галузі, сектору економіки, ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань.

Продовження таблиці 1

1	2	3
5	В. Сенчагов	Стан економіки та інститутів влади, за яким забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціально спрямований розвиток країни загалом, достатній оборонний потенціал навіть за найбільш несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів
6	В. Мунтіян	Загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний та стабільний розвиток економіки держави, що містить механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам

Джерело: сформовано автором на основі [3-8]

У законодавстві України («Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку та торгівлі від 29.10.2013 року № 1277) поняття «економічна безпека» інтерпретується як це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [9].

Беручи до уваги все зазначене вище, під поняттям «економічна безпека національної економіки» доцільно розуміти такий стан економічної системи, що дозволяє протистояти негативному впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, дозволяє захистити національні інтереси.

Відсутність єдиного підходу до розуміння сутності поняття «економічна безпека національної економіки» обумовлює варіативність підходів до розуміння факторів, що впливають на економічну безпеку національної економіки, та її складових.

Так, відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку та торгівлі від 29.10.2013 року № 1277, основними факторами, складовими економічної безпеки національної економіки є:

- демографічна складова або безпека;
- виробнича складова або безпека;
- енергетична складова;
- інвестиційно-інноваційна складова або безпека;
- зовнішньоекономічна складова або безпека;
- макроекономічна складова або безпека;
- продовольча складова або безпека;
- соціальна складова або безпека;
- фінансова складова або безпека [9].

Мандзіновська Х.О. стверджує, що на економічну безпеку національної економіки впливають економічна безпека регіонів країни, економічна безпека підприємств, міжнародна економічна безпека країни (табл.2).

Таблиця 2 – Ієрархія рівнів економічної безпеки

Рівні економічної безпеки	Складові елементи економічної безпеки
Мегарівень	Глобальна економічна безпека, міжнародна економічна безпека
Макрорівень	Національна економічна безпека
Мезорівень	Економічна безпека регіону
Мікрорівень	Економічна безпека підприємства, економічна безпека підприємця (особи)

Джерело: сформовано автором на основі [10, с.160]

Попадинець Н.М. виділяє складові економічної безпеки та індикатори її низького інтегрального рівня, що наведені в табл. 3.

Таблиця 3 - Структурні складові економічної безпеки та індикатори її низького інтегрального рівня

Класифікаційна ознака	Вид, пояснення	Причини низького інтегрального рівня
1	2	3
Макро-економічна безпека	стан економіки, при якому досягаються збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій, стійкість економіки до внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих факторів та здатність до економічного розвитку	високий рівень тінзації економіки; значний рівень тіньового завантаження капіталу; надмірний рівень тіньового проміжного споживання
Інвестиційна безпека	стан інвестування економіки, якій забезпечує її розширене відтворення, раціональну реструктуризацію і технологічне переозброєння	незначна частка приросту прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) щодо ВВП
Фінансова безпека	стан захищеності інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, який гарантує спроможність держави формувати, зберігати від знецінення та використовувати фінансові ресурси для забезпечення соціально-економічного розвитку	низький рівень валових міжнародних резервів національного банку; граничний рівень втрачених тіньових бюджетних надходжень; висока вартість банківських кредитів; низький рівень кредитування реального сектору економіки
Інноваційна безпека	стан розвитку економіки, що дозволяє генерувати якісні зрушення у виробництві, протистояти зовнішнім технологічним загрозам та забезпечувати конкурентоспроможність країни на світовому ринку технологій	низький рівень видатків на науково-технічні роботи; від'ємні темпи науково-технологічного прогресу; низька питома вага спеціалістів, що виконують науково-технічні роботи; низька питома вага підприємств, що впроваджували інновації

Продовження таблиці 3

1	2	3
Зовнішньо-торговельна безпека	стан зовнішньоторговельних відносин, свідчить про спроможність держави у створенні сприятливих умов розвитку експортного потенціалу і раціоналізації імпорту	вкрай низький рівень інноваційної продукції у товарному експорті; високий рівень імпортової залежності; значна частка імпорту товарів у внутрішньому споживанні держави
Соціальна безпека	стан соціальної сфери, при якому забезпечується високий і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз.	високий рівень тіньової заробітної плати (ЗП) до офіційної; значний рівень пенсійних видатків до ВВП; високий рівень дефіциту пенсійного фонду до ВВП
Продовольча безпека	стан забезпечення населення продовольством на рівні, що гарантує кожній особі можливість повноцінного раціонального харчування якісними продуктами	недостатнє виробництво молока і молочних продуктів
Демографічна безпека	стан захищеності основних життєво важливих демовідновлювальних процесів від реальних та потенційних загроз	високий загальний коефіцієнт смертності населення, значне демографічне навантаження непрацездатного населення до працездатного
Енергетична безпека	стан забезпечення економіки та населення джерелами енергії, надійними, технічно безпечними та екологічно прийнятними умовами надходження паливно-енергетичних ресурсів	висока енергоємність тіньової економіки; частка імпорту газу та нафти з однієї країни у загальному обсязі його імпорту

Джерело: [11, с. 22]

Сьогодні Україна стикається з важливими внутрішніми та зовнішніми викликами, які загрожують національним економічним інтересам. Зокрема:

1) інституційні: недотримання закону, злиття деяких галузей економіки з органами державної влади, недостатній захист прав власності через недосконалу систему правосуддя, несприятливий діловий клімат у державі тощо.

2) макроекономічні: світова економічна криза, монополія ключових галузей національної економіки, висока залежність від зовнішньої допомоги, рівень економічних потрясінь, контрабанда, висока залежність від імпорту; економіка України орієнтована на низькотехнологічні сектори.

3) фінансові: широке використання офшорних юрисдикцій для запобігання відтоку капіталу та внутрішніх податків; високий рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет України та соціальні фонди; залежність банківського сектору від політики державних банків тощо.

4) зовнішньоекономічні: нерозвиненість зовнішньоторговельної інфраструктури, участь України у торгових війнах та зростання протекціонізму у світі, відсутність чіткої системи співпраці між державними органами.

Серед факторів, що впливають на економічну безпеку національної економіки, найважливішими є економічна незалежність країни, стабільність і стійкість національної економіки, здатність до саморозвитку та прогресу (рис. 1.).

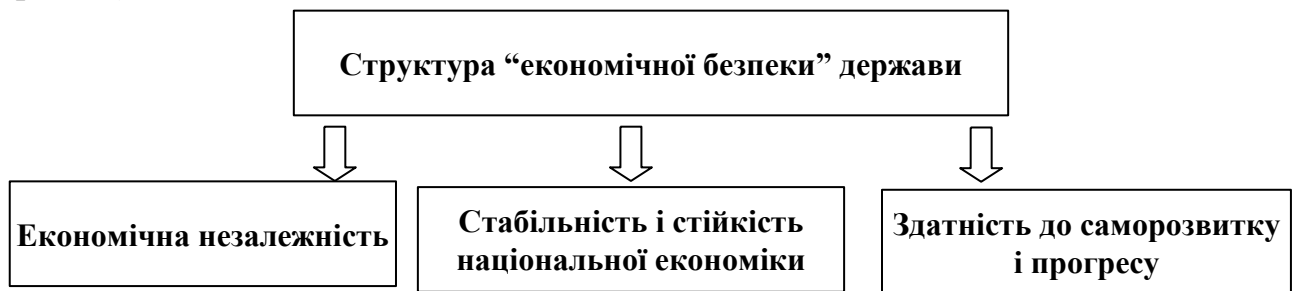

Рисунок 1 – Структура “економічної безпеки” держави
Джерело: сформовано автором на основі [12]

Розглянемо детальніше, кожен із цих складових :

- економічна незалежність, яка не характеризується абсолютним змістом. Ураховуючи світовий розподіл праці, який формує взаємозалежний характер відносин національних економік, саме економічна незалежність розглядається як можливість контролю державою національних ресурсів, досягнення рівня ефективного виробництва якісної продукції, який створить умови для участі у світовій торгівлі, корпоративних зв'язках та в обміні результатами науково-технічних досягнень [12] ;
- стабільність і стійкість національної економіки, що передбачає корегування та підтримку впливів, здатних дестабілізувати економічну ситуацію, створення гарантій та умов для активізації підприємництва, захист усіх форм власності та господарювання [12];
- здатність до саморозвитку і прогресу, що є актуальним для розвитку сучасного світу в умовах глобалізації [12].

Таким чином, економічної безпеки країни - складне соціально-економічне явище, на яке впливає велика кількість факторів, які умовно можна розділити на 2 групи: внутрішні фактори та зовнішні фактори. Внутрішні фактори визначають стан та особливості розвитку самої економіки, зовнішні – контекст розвитку, що визначає можливості та загрози національної економіки. Таким чином, важливе значення в теорії економічної безпеки відводиться ризикам та загрозам економічній безпеці, які мають екзогенну та ендогенну природу (рис.2).

Ступінь впливу внутрішніх і зовнішніх загроз на стан економічної безпеки держави постійно змінюється в зв'язку з динамічними умовами функціонування суспільства, національної економіки та світової економічної системи в цілому. Зазвичай, вирішальний вплив на стан економічної безпеки держави справляють внутрішні загрози, але в окремих випадках деструктивний вплив зовнішніх загроз може значно перевищувати небезпеку від внутрішніх загроз, а комплексний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз, як правило, призводить до посилення загальної загрози [13].

Рисунок 2 – Ключові загрози економічній безпеці держави
Джерело: [13].

В умовах тісного взаємозв'язку та взаємозалежності внутрішніх і зовнішніх загроз наявність внутрішніх загроз економічній безпеці держави детермінує зростання зовнішніх загроз, наприклад, неефективність державного регулювання в умовах глобалізації породжує появу та реалізацію зовнішніх загроз економічній безпеці держави [14].

Суб'єктами економічної безпеки є фізичні й юридичні особи, державні та місцеві органи влади, міністерства, податкові та митні органи та їх структурні підрозділи, науково-дослідницькі центри тощо.

Об'єктами: економічні ресурси та доходи національної економіки країни, діяльність корпорацій, підприємств та домогосподарств, регіональна економіка, вироблена продукція тощо.

Розглядаючи елементи економічної безпеки держави, можна відокремити їх у певну системну модель для розвитку національної економіки. (рис. 3.)

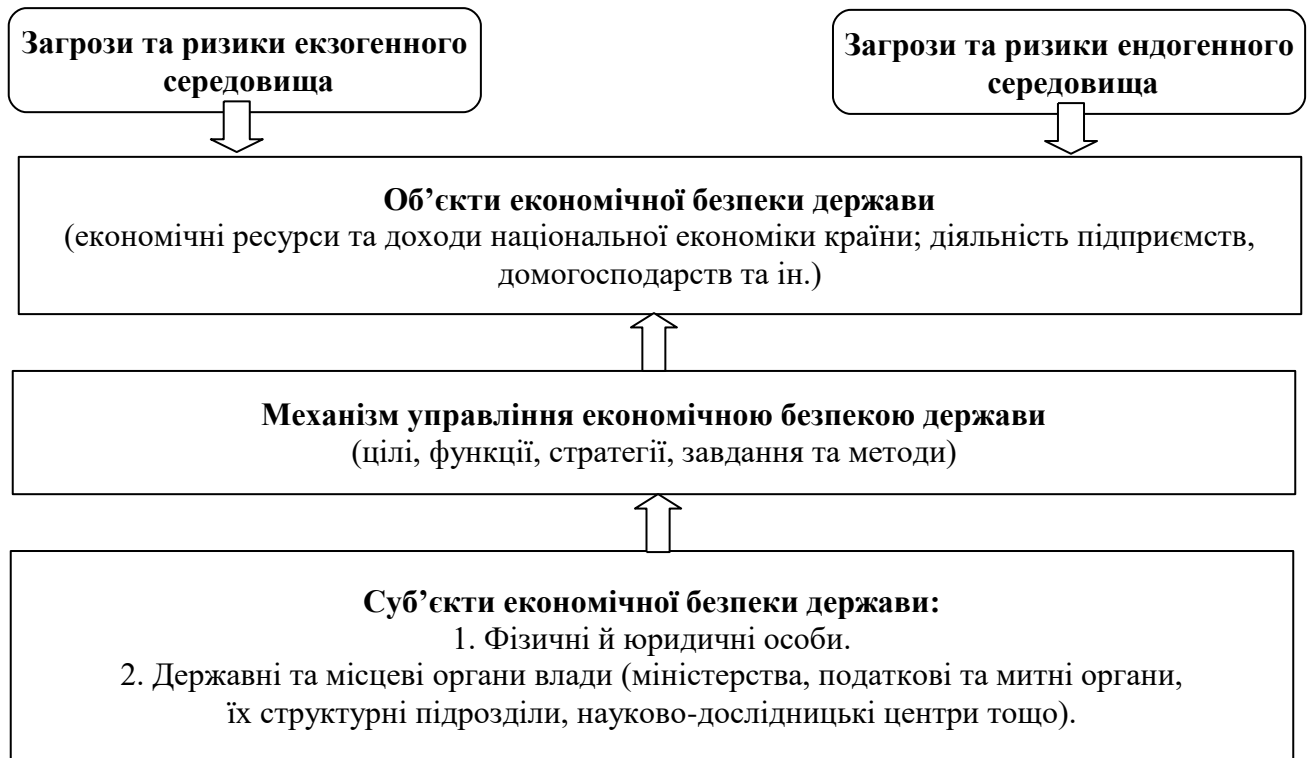

Рисунок 3 – Системна модель національної економіки
Джерело: сформовано автором на основі [10, 15]

Адекватний рівень економічної безпеки досягається шляхом реалізації єдиної державної політики, що забезпечується системою скоординованих заходів відповідно до внутрішніх та зовнішніх загроз. Без такої політики неможливо подолати кризу, запровадити механізм управління економічною ситуацією та створити ефективні механізми соціального захисту.

Таким чином, забезпечення економічної безпеки є винятковою прерогативою держави, але не якого-небудь одного державного відомства або служби. У практичному плані забезпечення економічної безпеки країни — створення деякої системи її самозбереження, яка автоматично приводила б в рух її захисні механізми щодо віддзеркалення тієї або іншої загрози. Визначальна роль в цьому належить державі, оскільки держава повинна виконувати функції оборони країни від зовнішньої небезпеки, гарантувати захист життя та власності громадян [16].

Крім того, в сучасних економічних умовах надзвичайно актуальною є своєчасна, повна та об'єктивна діагностика економічної безпеки держави інструментами державного управління. Це дозволяє оперативна виявляти загрози і небезпеки та використовувати адекватний інструментарій мінімізації їх впливу, планувати та реалізовувати механізм захисту держави від небезпек і загроз та, в свою чергу, оптимізувати і систематизувати роботу всієї національної економіки [17].

Функціями держави із забезпечення економічної безпеки є:

- превентивна (проведення заходів щодо мінімізації впливу існуючих ризиків та заходів для запобігання настанню різних зовнішніх та внутрішніх загроз на національну економіку);

- прогностична (розробка стратегічних планів держави щодо економічного розвитку з урахуванням усіх ризиків та минулого досвіду);
- інформаційна (інформує суб'єктів економічних відносин про існуючі загрози та ризики);
- регулююча (контроль за дотриманням усіх норм та правил ведення економічних відносин для забезпечення стійкого рівня економічної безпеки);
- контрольна (проведення комплексу контрольних заходів з боку спеціально створених державних органів).

Зміст основних функцій державного управління економічною безпекою визначається відповідно також і до пріоритетів, які служать реалізації основної цілі – забезпечення економічної безпеки, до них відносяться:

- а) забезпечення реалізації економічних прав і свобод господарюючих суб'єктів;
- б) державний контроль за дотриманням "правил гри" між суб'єктами ринкових відносин, забезпечення вільної конкуренції, недопущення протиправних дій у даній сфері;
- в) забезпечення конкурентного середовища за допомогою державної антимонопольної політики [18].

До основних принципів забезпечення економічної безпеки України можна віднести:

- верховенство закону під час забезпечення економічної безпеки;
- своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів;
- пріоритет договірних (мирних) заходів у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру;
- інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою [19].

Інструмент державного управління економічною безпекою — це засоби державного управління за допомогою яких відбувається забезпечення економічної безпеки [17].

На сучасному етапі розвитку економічної думки, теорії економічної безпеки немає єдиного підходу до розуміння інструментів державного управління економічною безпекою.

Так, Гбур З.В. стверджує, що існують дві підгрупи інструментів державного управління економічною безпекою: універсальні і локальні. Під універсальними інструментами управління економічною безпекою розуміють існуючі, закріплені в правових актах норми і правила управлінської діяльності та ті, що мають форму законів, статутів, інструкцій, обмежень тощо. Під локальними інструментами державного управління економічною безпекою розуміють ті, що носять приватний характер, підкріплюючи виконання більш значущого управлінського рішення, і можуть мати форму постанов, наказів, розпоряджень, угод, контрактів тощо [20].

Білик Р.Р. має власну точку зору щодо інструментів державного управління економічною безпекою, поділяючи їх на 3 групи: інституційні, організаційні та економічні (рис.4).

Рисунок 4 – Групи інструментів забезпечення економічної безпеки
Джерело: [21]

До інституційних інструментів Білик Р.Р. відносить:

- оптимізація системи державних органів;
- посилення повноважень органів влади з регулювання, адміністрування і контролю господарської діяльності; унормування порядку і послідовності запровадження системи електронного урядування;
- удосконалення системи інституційного забезпечення розвитку державно-приватного партнерства;
- інституалізація соціальної відповідальності та підтримки критичних сфер життєзабезпечення [21].

До організаційних:

- активізація управлінських функцій влади з підготовки та пошуку джерел інвестування соціально-економічного розвитку;
- започаткування практики формування фондів пільгового кредитування та фінансування пріоритетних для економіки інвестиційних проектів;
- планування та розвиток інфраструктури інноваційної, освітньої та науково-дослідної діяльності з метою інтелектуалізації економіки;
- покращення якості політики гарантування соціальної безпеки [20].

Економічних:

- розширення та модернізація територіальної інфраструктури;
- інвестування коштів у розвиток базових і пріоритетних для економіки видів діяльності;
- формування та розвиток міжрегіональних, міжсекторальних і міжгалузевих локальних інтегрованих виробничих систем;
- активізація підприємницької діяльності у сфері малого та середнього бізнесу;
- підвищення ефективності використання науково-технологічного та інтелектуально-кадрового потенціалу шляхом розвитку венчурного бізнесу [21].

Отже, опираючись на вищевикладений матеріал варто зазначити, що забезпечення економічної безпеки держави інструментами державного управління посідає чільне місце в становленні та ефективному функціонуванні країни.

Під інструментом забезпечення державної безпеки, слід розуміти засіб державного управління, який дозволяє забезпечити необхідний рівень економічної безпеки. Було визначено, що існує багато інструментів, які використовує держава для належного функціонування всіх сфер суспільного життя, зокрема, економічної сфери.

Всі інструменти поділяють на універсальні та локальні.

Також виділяють інституційні, організаційні та економічні інструменти. Кожен з цих інструментів виконує певні функції.

Крім того, методи впливу держави на економічну безпеку поділяють на: адміністративні, економічні, нормативно-правові.

Економічна безпека країни може бути охарактеризована багатьма показниками.

Базовою множиною індикаторів інтегрального індексу є складові економічної безпеки, які пропонуються різними авторами та узагальнені у методичних вказівках щодо оцінювання рівня економічної безпеки, є: макроекономічна, інвестиційна, інноваційна, фінансова, енергетична, продовольча, зовнішньоекономічна, соціальна та демографічна [22].

У 2007 році Міністр економіки України підписав наказ, яким було затверджено «Методику розрахунку рівня економічної безпеки України».

Дана методика покликана визначити рівень економічної безпеки держави як ключової складової національної безпеки.

Нею визначений визначає перелік найважливіших показників, що характеризують стану національної економічної безпеки на момент часу, їхні оптимальні, порогові та граничні рівні, а також методичні рекомендації щодо розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки» [23]

Перелік показників економічної безпеки (рис. 5) може доповнюватись або уточнюватись як за складниками, так і за окремими індикаторами кожного складника залежно від цілей дослідження [22]. Складові економічної безпеки України та відповідний набір індикаторів (Додаток А).

У межах зазначеного документу запропоновано підхід до визначення нормативних значень індикаторів, що передбачає використання одного або декількох наступних методів:

- метод використання функціональних залежностей (аналітичних і статистичних);
- макроекономічне моделювання, що виявляє вплив дестабілізуючих факторів для конкретної країни в поточний період часу;
- аналоговий метод (орієнтація на показники країн-аналогів);
- законодавчий метод (нормування показників безпеки на законодавчому рівні);
- врахування оцінок міжнародних організацій;
- нормування показників у межах міжнародних угод;
- методи експертних оцінок [25].

Рисунок 5 – Основні етапи методики побудови інтегрального показника рівня економічної безпеки України

Джерело: [24]

Таким чином, оцінка рівня економічної безпеки країни є ключовим фактором моніторингу реалізації державного регулювання в цій сфері.

Загалом стан економічної безпеки держави характеризує загальний рівень економіки країни; наявність і рівень погроз державі, суспільству й особі; ефективність економічної політики держави і державного регулювання економіки; повноту реалізації функції держави. Також економічна безпека оцінюється за певними критеріями – показниками – індикаторами.

Основними завданнями економічної безпеки є: забезпечення пропорційного та безперервного економічного зростання, подолання інфляції та безробіття, формування ефективної структури економіки, зменшення дефіциту бюджету та державного боргу, забезпечення соціального захисту і підвищення якості життя населення, стабілізація національної валюти, підвищення конкурентоспроможності країни тощо.

Досягнення національних економічних інтересів вимагає формування та реалізації державної політики, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності української економіки та показників економічної

стабільності, а отже, і невразливості національної економіки до внутрішніх та зовнішніх загроз.

Україна – держава, розташована в східній Європі та найбільша серед її країн. Вона є одним із провідних експортерів деяких видів сільськогосподарської продукції та продовольства. Господарський комплекс країни включає такі види промисловості, як видобування корисних копалин (вугілля, нафти й газу, залізної та марганцевої руд), деякі галузі машинобудування, чорна й кольорова металургія, Україна є потужним виробником електроенергії. Налагоджено виробництво ракет-носіїв, супутників та обладнання для дослідження космосу. Україна є значним виробником зброї – танків, військово-транспортних літаків, зерітно-ракетних комплексів, оптичного обладнання [26].

Україна – транзитна держава через яку проходить 5 з 10 міжнародних транспортних коридорів Європи. Розвинені всі сучасні види транспорту – залізничний, автомобільний, річковий, морський, трубопровідний та повітряний [27].

Економіка знаходиться у перехідному періоді, якому притаманні як загальні закономірності, так і певна специфіка.

Україна вступила у перехідний період, будучи індустріально розвинутою країною з великомасштабним, деформованим виробництвом. Характерною особливістю економічної системи нашої країни на той час було існування державної форми власності і як результат — монополізм та відсутність конкурентного середовища в економіці. Це означало, що Україні, на відміну від розвинених країн, потрібно було йти зворотним (інверсійним) шляхом: від загального одержавлення власності до розвитку різних форм власності, від державної монополії до конкуренції, від директивного до вільного ціноутворення тощо. Роздержавлення, приватизація мали сприяти перетворенню авторитарно-бюрократичної системи на сучасну змішану [28].

Виділемо найголовніші складові економічної безпеки: макроекономічна, бюджетна та боргова, валютна та грошово-кредитна, банківська.

Розглянемо динаміку одного з головних макроекономічних показників – ВВП, що наведено в табл. 4.

Розрізняють номінальний і реальний ВВП. Номінальний, або абсолютний ВВП виражається в поточних (фактичних) цінах даного року. Реальний ВВП (з поправкою на інфляцію) виражається в цінах попереднього (або будь-якого іншого базового) року. У реальному ВВП, таким чином, враховується, в якій мірі зростання ВВП визначається реальним зростанням виробництва, а не зростанням цін.

Абсолютне відхилення за реальним та номінальним ВВП за 2015-2019рр. суттєво не змінилось. Найвище значення показника номінального ВВП зафіксовано у 2017р., реального ВВП – у 2018р. Темпи росту даних показників за 5-річний період знайлись: ВВП номінальний на 8,7%, реальний ВВП – на 23,0%.

Таблиця 4 - Динаміка показника ВВП за 2015-2019 рр.,млн.грн

Рік	Номинальний ВВП	Реальний ВВП	Абсолютне відхилення за номінальним ВВП	Абсолютне відхилення за реальним ВВП	Відносне відхилення за номінальним ВВП, %	Відносне відхилення за реальним ВВП, %
2015	1979458	1430290	-	-	-	-
2016	2383182	2034430	403724	604140	20,40	42,24
2017	2982920	2445587	599738	411157	25,17	20,21
2018	3558706	3083409	575786	637833	19,30	26,08
2019	3974564	3675728	415858	592319	11,69	19,21

Джерело: сформовано автором на основі [29]

Економічна безпека країни, з одного боку, важлива складова національної системи, що стосується безпеки, яка формує захист національних інтересів, з іншого – вона є безпосередньою умовою збереження та реалізації національних інтересів (забезпечити фінансування, формування доходів та витрат).

На сучасному етапі необхідно вирішити низку завдань для забезпечення стабільного функціонування ринку праці, одним з найголовніших – підвищення попиту на робочу силу.

Якщо враховувати, що ринок праці нині є одним з основних важелів впливу на економіку України, то його вдосконалення призведе до покращення економічної ситуації країни у цілому. До проблем сучасного ринку праці в Україні можемо віднести й високі обсяги прихованого безробіття, постійну депопуляцію та загальне старіння населення, що призводить до скорочення чисельності трудового потенціалу України [30].

Під впливом різних фінансово-економічних факторів за період 2017-2019рр. кількість безробітних суттєво змінилася (табл. 5).

Так, у 2018 р. в середньому кількість безробітного населення у віці 15–70 років була найменшою і становила 1 654,7 тис. осіб, а найбільшою – у 2017 р. – 1847,6 тис. осіб, що в 1,11 рази більше порівняного періоду. Зміни були зумовлені тим, що населення хоче підвищити свій рівень життя і тому звільняється зі своїх робочих місця задля пошуку кращого варіанту.

Середньомісячна кількість економічно активного населення віком 15–70 років (дані наведено за результатами вибіркового обстеження населення (домогосподарств) із питань економічної активності за 2019 р.) становила 18,0 млн. осіб, з яких 16,3 млн. були зайняті економічною діяльністю, а решта (1,7 млн.) – безробітні, тобто особи, які не мали роботи, але активно її шукали як самостійно, так і за допомогою Державної служби зайнятості. Рівень зайнятості населення становив: у віці 15–70 років – 56,5%, у працездатному віці – 64,4% [29].

Таблиця 5 – Динаміка кількості безробітних та показники безробіття в Україні за 2017-2019рр.

Рік	Безробітне населення			
	У віці 15-70 років		Працездатного віку	
	У середньому, тис.осіб	У % до економічно-активного населення відповідної вікової групи	У середньому, тис.осіб	У % до економічно-активного населення відповідної вікової групи
2017	1847,6	9,3	1847,1	9,7
2018	1654,7	9,1	1654,0	9,5
2019	1798,4	9,2	1687,8	9,5

Джерело: сформовано автором на основі [29]

Безробіття є однією з найсерйозніших соціально-економічних проблем в Україні. Ця проблема тісно пов'язано з бідністю та зростанням злочинності.

Ситуація щодо безробіття в Україні поступово стабілізується, про що свідчать останні дані Держстату щодо економічної активності населення. Так, у 2018 р. чисельність безробітних становила 1,7 млн. осіб та порівняно з 2017 р. скоротилася на 193 тис. [29].

Рівень безробіття в різних регіонах дуже різниться. Найбільший рівень безробіття спостерігається по таких областях, як Донецька, Житомирська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Тернопільська, про що свідчать дані з табл.6.

Таблиця 6 – Показники найбільшого рівня безробіття по областях України

Назва області	2017 р.		2018 р.		2019 р.	
	Чисельність безробітних, тис.осіб	Рівень безробіття, %	Чисельність безробітних, тис.осіб	Рівень безробіття, %	Чисельність безробітних, тис.осіб	Рівень безробіття, %
Донецька	121,4	14,2	216,4	11,3	165,5	18,2
Житомирська	64,6	12	66,6	12,3	56,8	10,2
Кіровоградська	49,8	11,9	49,2	11,7	37	8,5
Луганська	56,2	16,6	112,62	11,8	66,3	16,7
Полтавська	80,6	12,4	77,9	11,8	57,7	8,7
Тернопільська	54,1	12	53,1	12	46,2	10,3

Джерело: сформовано автором на основі [29]

Щодо негативних тенденцій розвитку ринку робочих місць, найбільшою загрозою є тривалість безробіття. Тривале безробіття значної частини населення не лише зменшить його можливості працевлаштування, але також знижує якість потенціалу зайнятості країни, що, в свою чергу, посилює соціальну напругу в суспільстві.

Розглянемо статистичні показники середньої тривалості пошуку роботи в Україні, табл.7.

Таблиця 7 – Показники середньої тривалості пошуку роботи за період 2017-2019 рр.

Рік	Безробітне населення у віці 15-70 років, усього, тис. осіб	Із них особи, які шукали роботу, намагались організувати власну справу, всього, тис.осіб	У тому числі за тривалістю пошуку роботи, %					
			До 1 місяця	Від 1 до 3 місяців	Від 3 до 6 місяців	Від 6 до 9 місяців	Від 9 до 12 місяців	12 місяців і більше
2017	1847,6	1481,3	11,4	27,6	23,5	10,3	6,3	20,9
2018	1654,7	1794,2	11,1	26,7	25,0	10,1	6,7	24,0
2019	1798,4	1592,7	11,5	25,3	24,8	10,2	7,2	21,0

Джерело: сформовано автором на основі [29]

За останніми даними тривалість пошуку роботи збільшилася і тепер займає понад шість місяців. Як показало опитування Міжнародного кадрового порталу на офіційному сайті пошуку роботи в Україні, кожен шостий безробітний шукає роботу більше ніж півроку [31].

На сьогодні в Україні відбувається процес поширення тінізації економічної сфери. Тіньовий сектор української економіки набув широкого поширення за підтримки корумпованих органів влади, чиї незаконні дії призвели до економічних злочинів, таких як розтрата державних коштів, включаючи зарплати та пенсії; вивезення матеріальних цінностей за кордон; легалізація (відмивання) доходів, отриманих шляхом злочинності.

Особиста зацікавленість чиновників обумовлює підписання нормативних актів неефективного характеру, збиткових для суспільства, але вигідних для окремих приватних осіб, що приносять їм надприбутки. Останні використовуються для нової спіралі підкупу державних службовців, працівників правоохоронних органів. Все це разом збільшує рівень тінізації економіки, створює від'ємний соціально-економічний ефект, гальмує науково-технічний прогрес країни, погіршує стан економічної безпеки [32].

Розглянемо розрахунок рівня тіньової економіки рис 6.

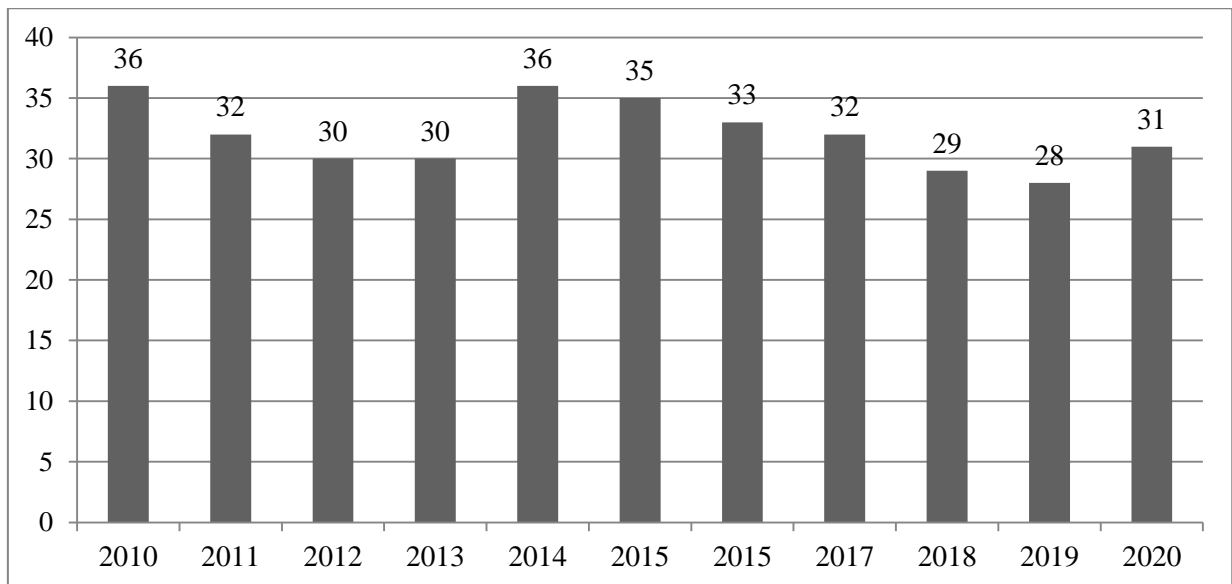

Рисунок 6 – Показник рівня тіньової економіки України (у % від обсягу ВВП)
Джерело: [32]

Так, найбільший показник тінізації економіки спостерігався у 2010 та 2014 рр. та становив 36% від офіційного обсягу ВВП, найменший показник – у 2019 році, 28% від ВВП. Зростання рівня тіньової економіки за останній рік свідчить про особливість природи і характеру поширення коронакризи, що не схожа за своїми властивостями з іншими. Обмеження, які склалися за умов кризи стали більш сприятливими для тіньового сектору.

Розглянемо бюджетну та борогову безпеку, як складову економічної безпеки України.

Бюджетна безпека – це здатність бюджетної системи забезпечувати фінансову незалежність держави та ефективне використання бюджетних коштів при виконанні функцій соціального захисту; державне управління та міжнародна діяльність; фінансування науки, освіти, культури та охорони здоров'я; забезпечення національної безпеки.

Важливими критеріями формування та виконання державного та місцевих бюджетів відповідно до вимог економічної безпеки повинні бути:

- 1) бюджетна політика узгоджується з національними інтересами, а не з політичною ситуацією;
- 2) забезпечення державного суверенітету при реалізації державної бюджетної політики;
- 3) зміцнення держави на основі надання фінансових ресурсів для реалізації її функцій у зовнішній та внутрішній політики;
- 4) досягнення реального рівня цілей бюджетної політики та створення умов для їх досягнення;
- 5) забезпечення незалежності державного бюджету та стабільності його доходів як засобу забезпечення самостійності центрального бюджету від регіонів.

Динаміка індикаторів бюджетної та боргової безпеки України за 2010 – 2019 рік наведена у таблиці 8.

Таблиця 8 – Динаміка індикаторів бюджетної та боргової безпеки України за 2010 – 2019 рік

Оптимальне значення	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Відношення дефіциту держаного бюджету до ВВП, %										
Не більше 3-4	-5,94	-1,79	-3,79	-4,45	-4,98	-2,28	-2,94	-1,60	-1,66	-2,09
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %										
Не більше 30	29,17	31,11	31,58	30,63	31,6	32,94	32,84	34,09	33,28	31,15
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %										
Не більше 25	17,5	21,9	27,0	33,3	47,7	93,7	33,6	59,8	37,8	47,12
Відношення обсягу державного та гарантованого боргу до ВВП, %										
Не більше 55	39,4	36,1	36,1	39,2	69,37	79,06	80,90	71,78	60,90	52,38
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %										
Не більше 25-30	25,25	26,00	21,91	20,1	95,8	131,0	121,7	103,9	87,8	78,5
Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %										
Не більше 70	154,04	140,39	137,40	173,9	192,5	247,3	246,9	216,8	194,4	191,9

Джерело: розроблено за [33,34,35]

Як видно з табл. 6, суттєвим одним з першочергових чинників, що спричиняє загрози та проблеми в сфері бюджетної, а надалі і фінансової, безпеки є незбалансованість і високий рівень дефіциту державного бюджету, що провокує зростання дефіциту державного бюджету України по відношенню до ВВП. Після його падіння у 2016 році ми спостерігаємо тенденцію до його зростання в наступних 2018 та 2019 роках. Така ж тенденція спостерігається і з самим рівнем дефіциту державного бюджету в абсолютному значенні. Незважаючи на його коливний, нестійкий характер протягом досліджуваного періоду (2014—2019 роки) за результатами 2019 року він досяг максимального значення і склав 82,2 млрд грн. При цьому темпи зростання дефіциту державного бюджету у 2019 році суттєво перевищували темпи зростання ВВП: 38% зростання дефіциту державного бюджету проти 11% зростання ВВП України.

Окремий акцент необхідно зробити на невідповідність, яка спостерігається між динамікою ВВП у національній валюті України та дефіциту державного бюджету. В Україні мало місце постійне зростання рівня ВВП в гривні протягом 2014—2019 років при коливному характері і зростаючому протягом останніх трьох років дефіциту державного бюджету.

Водночас динаміка рівня ВВП України в доларах США більше відповідає динаміці та характері дефіциту державного бюджету. Причиною такої невідповідності, а також постійного зростання ВВП у гривні було суттєве знецінення національної валюти України протягом 2014—2017 років, що було спричинено політичною та економічною кризами в країні, які тривають і понині, військовою агресією з боку Російської Федерації. Як результат, за цей період відбувалось поступове знецінення гривні, в результаті чого курс гривні до долару США зріс з початку 2014 року до початку 2017 року майже у 4 рази, що і спричиняло постійне зростання ВВП України в гривні, яке за цей період склало 150%. При розгляді ж динаміки ВВП у доларах США має місце її коливний характер і зростання лише на 27% від рівня 2014 року.

Частка дефіциту бюджетних і позабюджетних фондів сектора загальнодержавного управління у ВВП, що є обов'язковим для розрахунку показника від Міжнародного валютного фонду для всіх країн, які намагаються або планують отримувати кредити від такої організації, не мала суттєвої загрози для бюджетної та фінансової безпеки України. Оптимальне значення даного індикатора дорівнює нулю, а перевищення позначки у — 3% свідчить про критичний стан цього показника [30, с. 348]. Майже протягом всього періоду дослідження даний показник мав оптимальне значення за виключенням 2015 року, коли він становив 2,69% внаслідок збільшення цього року на 19,0 млрд грн або 25% до 94,8 млрд грн видатків державного бюджету на перерахування трансфертів до Пенсійного фонду України. У 2016 році цей показник почав знижуватись внаслідок зменшення ставки єдиного соціального внеску.

Загалом слід зазначити, що таке зростання дефіциту державного бюджету вимагало пошуку ресурсів для його покриття та забезпечення фінансування необхідних видатків державного бюджету, що спричинило значне накопичення обсягу державного та гарантованого державою боргу. Як наслідок, Україна вимушена здійснювати залучення необхідних фінансових ресурсів ззовні. Найбільшими зовнішніми кредиторами України протягом всього періоду незалежності України були переважно міжнародні фінансові інститути та організації, серед яких основними є Міжнародний валютний фонд, Європейський Союз та Світовий банк. Таке залучення й використання кредиту, окрім того, що спричиняє формування та накопичення країною державного боргу, призводить до збільшення бюджетних видатків в Україні, які спрямовуються на погашення та обслуговування державного боргу. Що стосується обсягу державного боргу, то на протязі 2017 року його обсяг збільшився на 211,88 млрд грн або на 11% порівняно з попереднім роком, до 2 141,69 млрд грн, а у 2018 році він склав 2 168,63 млрд грн. [33, с. 42]

Таке постійне зростання державного та гарантованого державою боргу України призвело до того, що рівень боргу України до ВВП був і залишається найвищим протягом усього досліджуваного періоду (рис. 7.) не

лише серед країн з низьким рівнем доходу, а й серед країн з ринками, що формуються, і середніми доходами.

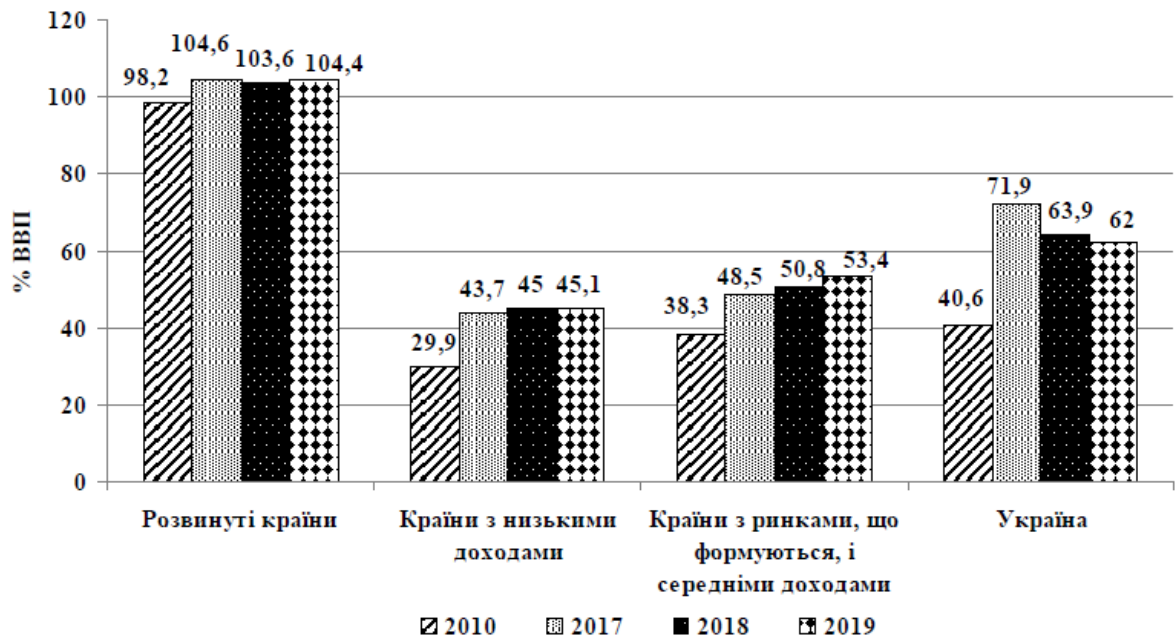

Рисунок 7 – Валовий борг сектору загального державного управління в різних групах країн і в Україні у період 2010—2019 років
Джерело: [33, с. 43]

Постійне зростання заборгованості України за державним боргом спричиняло і постійне зростання обсягу коштів, що спрямовувались на його погашення. Україну очікують роки суттєвого навантаження на державний бюджет через пікові періоди погашення та обслуговування боргу, що робить Україну заручником зовнішніх кредиторів і негативно відображається на її бюджетній та фінансовій безпеці, можливості захисту національних інтересів.

Таким чином, на підставі вищезазначеного, можна констатувати, що ми маємо низький рівень бюджетної та боргової безпеки України, які перебувають в небезпечній зоні, адже значна частина індикаторів перевищує відповідні допустимі значення, а рівень доходів бюджету є недостатнім для покриття навіть найважливіших витрат держави, що призводить до накопичення боргів країни та зниження рівня бюджетної та боргової, фінансової безпеки держави загалом, робить її заручником зовнішніх кредиторів.

Що стосується грошово-кредитної безпеки України, то рівень готівки в обігу поза депозитними корпораціями перебував на небезпечному рівні протягом всього періоду, що досліджується. Окрім цього, спостерігалась тенденція до підвищення рівня монетизації вітчизняної економіки, а також мала місце розбалансованість грошового ринку (рис. 8.).

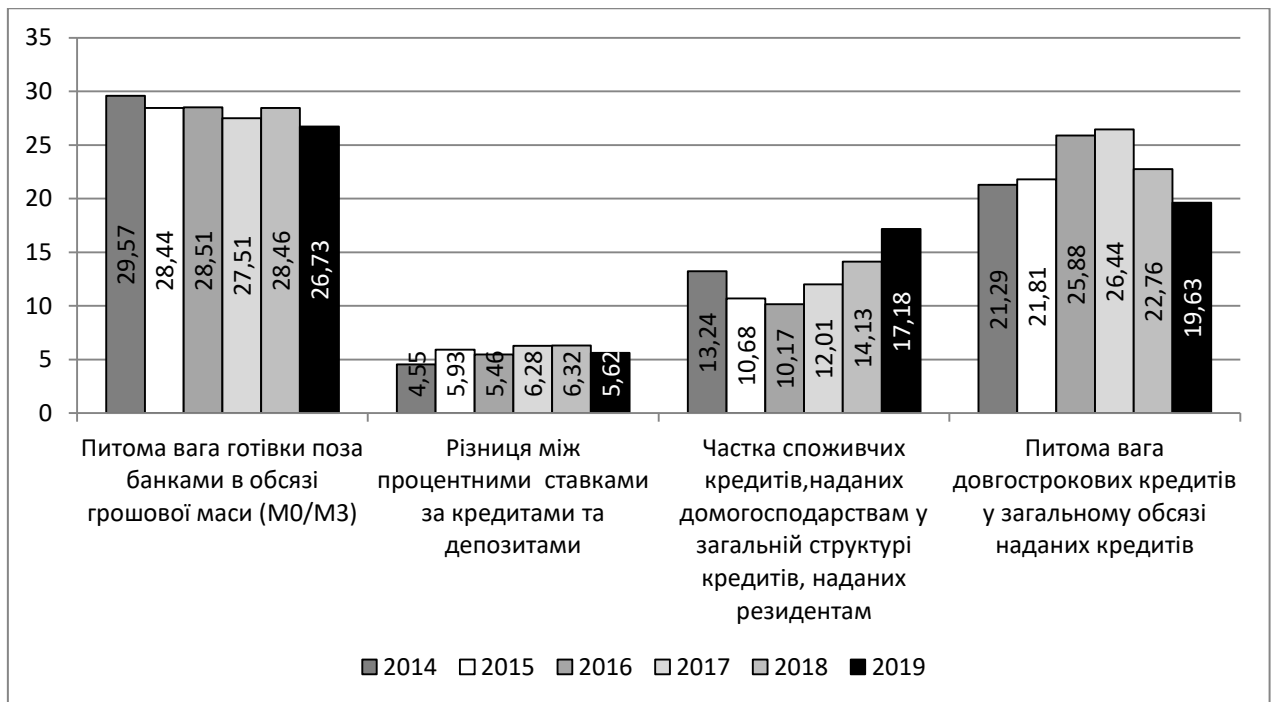

Рисунок 8 – Індикатори грошово-кредитної безпеки України
Джерело: розроблено за [36]

Не мав дієвого впливу на грошово-кредитну безпеку України і процентний канал, адже: по-перше, різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними корпораціями (крім НБУ), перевищувала 5 %, при оптимальному значенні цього індикатора на рівні 3—4%. Водночас зростання даного індикатора починаючи з 2017 року є негативним адже оскільки має дестимулювальний вплив на грошово-кредитну безпеку країни.

По-друге, середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім НБУ) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, при оптимальному значенні даного індикатора на рівні 3—5 % (яке мало місце лише в 2017 році), знаходилась в критичній і негативній зоні. Такі тенденції є свідченням того, що грошово-кредитна політика носила рестриктивний характер і була спрямована на утримання основних ставок грошового ринку, що спричинило, з одного боку, зростання вартості грошей, з іншого — скорочення кредитування банками суб'єктів економічної діяльності через зростання процентних ставок за наданими кредитами. Тобто мала місце ситуація, яка характеризується нездатністю процентних ставок до зниження, є найважливішим чинником обмеження інвестиційного процесу, адже за таких умов увесь дохід від інвестицій, які значною мірою здійснюються за рахунок банківських кредитів, по суті, сплачується кредиторіві, а інвестор втрачає стимули до капіталовкладень [37].

Вищезазначені дії та/або бездіяльність урядових структур зумовили не тільки зниження темпів економічного розвитку України, а й негативно вплинули й на рівень грошово-кредитної безпеки, через зниження кредитування економіки банками, яке в 2019 році найнижчим за весь період, що досліджується (рис. 9.).

Що стосується стану відповідних індикаторів грошово-кредитної безпеки, то тут маємо таку ситуацію:

— питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих банками кредитів майже весь період перебувала в критичній зоні, а по результатах 2019 року набула найнижчого значення — 19,63%. До погіршення ситуації призводило зростання питомої ваги готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси внаслідок значного вилучення вкладниками депозитів з банків;

— частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам, майже весь період перебувала в задовільній та незадовільній зонах, а в 2019 році набула найнижчого значення в обсязі 17,87%, що відповідає небезпечній зоні, при оптимальному значенні цього індикатора на рівні 5—9 %.

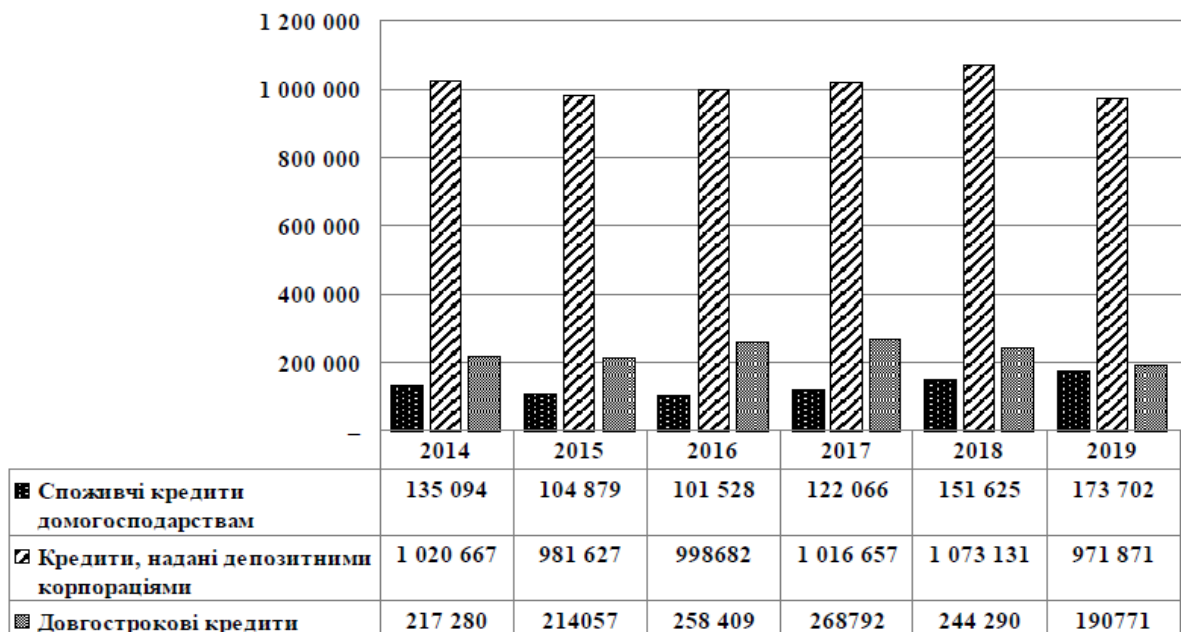

Рисунок 9 – Динаміка кредитів наданих депозитними корпораціями в 2014—2019 роках, млн грн

Джерело: розроблено за [38]

Додатковим негативним фактором для вітчизняної грошово-кредитної безпеки було те, що відбувалось постійне суттєве вивезення фінансових ресурсів за межі країни, в середньому 14 млрд дол. США на рік. Хоча з 2015 року і спостерігається знижувальна тенденція даного індикатора з 15,60 млрд

дол. США по результатах до 13,52 млрд дол. США по результатах 2019 року, але протягом всього періоду він перебував у небезпечній та критичній зонах, а загальний обсяг вивезених фінансових ресурсів за межі країни склав 84,29 млрд дол. США.

Таким чином, на підставі вищезазначеного, можна констатувати, що вітчизняна грошово-кредитна політика була неефективною, не створювала монетарні умови для внутрішньої рівноваги, оптимального рівня інфляції, не забезпечувала цінову та фінансову стабільність, передумови сталого економічного розвитку.

Рівень валютної безпеки України в умовах триваючої глобалізації світового господарства чинив негативний тиск на фінансову безпеку України протягом всього досліджуваного періоду, що з урахуванням зростання постійних кризових явищ в світовому господарстві робило вітчизняну фінансову безпеку ще більш вразливою. Як видно з таблиці 6.4, індикатори валютної безпеки України у 2014—2019 роках мали значною мірою незадовільний, небезпечний та критичний характер. Першочергово це було спричинено значним знеціненням національної валюти, яке розпочалось у 2014 році і тривало включно до 2017 року. Наслідком цього стало те, що індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США в цей період перебував на критичному та небезпечному рівні, що суттєво знизило довіру до національної валюти та спровокувало суттєве погіршення індикатора різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, який протягом всього періоду мав критичне значення.

Таблиця 9 – Динаміка індикаторів валютної та грошово-кредитної безпеки України за 2010 – 2019 рік

Оптимальне значення	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Обсяг іноземної валюти відносно гривневої маси (рівень доларизації), %										
10%	29,1	30,3	32,1	29	34,02	34,04	34,51	34,94	31,81	29,49
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %										
50%	40,31	46,03	37	34	46,31	55,81	49,43	43,87	42,78	36,85
Індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США, сер. за пер., %										
6%	1,02	1,01	1	1	48	83	17	4	2	2
Різниця середньозваженої ставки за кредитами та облікової ставки НБУ, %										
10%	6,85	6,55	8	10,5	9,3	9,9	10,3	9,8	8,6	7,4
Рівень інфляції за рік, %										
7%	9,10	4,60	-0,20	0,5	24,9	43,3	12,4	13,7	9,8	4,1

Джерело: розроблено за [36]

Така нестабільність національної валюти та підривання довіри до неї з боку населення, призвели до того, що основною тенденцією вітчизняного валютного ринку протягом 2015—2018 років було значне переважання

обсягів купівлі валюти над обсягами продажу, тому одним із основних інструментів регулювання НБУ валютного ринку були валютні інтервенції (купівля-продаж

Національним банком України іноземної валюти з метою впливу на обмінний курс гривні до іноземних валют, загальний попит і пропозицію грошей в Україні) [39]. І хоча індикатор сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти мав коливний характер, водночас населення віддавало перевагу купівлі валюти, особливо в часи зростання політичної та економічної нестабільності не лише в Україні, а й в світовому господарстві, на світових ринках.

Як подальший негатив від такої нестабільності національної валюти ми спостерігаємо інші негативні чинники впливу на вітчизняну економіку:

- постійно високий рівень доларизації грошової маси, який з 2014 по 2017 рік включно мав найвище значення;

- високий рівень частки кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів банківських установ. Зазначена ситуація є наслідком кредитного буму в Україні, що мав місце до фінансової кризи 2008 року, але наслідки цього буму вітчизняна економіка та громадяни України відчувають і на сьогодні, через зростання валютних ризиків та додаткові витрати, які вони мають нести через таке суттєве знецінення національної валюти при значному рівні кредитів в іноземній валюті.

Частково цей негативний вплив удалося мінімізувати за рахунок того, що починаючи з 2016 року НБУ активно здійснюється купівлю іноземної валюти для збільшення запасів валютних резервів держави за рахунок експортної виручки українських підприємств.

Згідно зі Стратегією валютних інтервенцій 2016—2020 роках, НБУ не викупував валюту в період коливань у бік знецінення гривні, а поповнював міжнародні резерви лише за сприятливих умов на валютному ринку. Водночас, починаючи з квітня 2018 року, НБУ задля підвищення прозорості монетарної політики постійно оголошує обсяг купівлі іноземної валюти для поповнення міжнародних резервів.

Має місце нераціональна структура золотовалютних резервів, що робить валютну та фінансову безпеку країни залежною від інших країн та зовнішніх обставин і загроз: Україна зберігає менше 4% своїх золотовалютних резервів у золоті, тоді як, наприклад США 80% всіх американських резервів. Друге місце за розміром резервів у золоті займає Німеччина, третє — МВФ. У країнах Євросоюзу основні державні резерви зберігаються у золоті [40].

Таким чином, на підставі вищезазначеного, можна констатувати, що вітчизняна валютна-курсова політика була неефективною, НБУ не було забезпечено стабільність національної валюти, що підірвало довіру з боку населення до неї та спровокувало зростання доларизації вітчизняної

економіки, яка і так була доволі високою. Окрім цього, на валютну безпеку чинили та продовжують чинити додатковий негативний вплив валютні ризики, що виникли через світову фінансову кризу 2008—2009 років, триваючі політичні та економічні ризики та загрози в країні, втручання міжнародних фінансових організацій, іноземних радників та консультантів у валютну політику України, зростання зовнішнього боргу, вплив коштів за кордон.

Наступним кроком нашого дослідження є аналіз та оцінка рівня банківської безпеки (табл. 10.).

Особлива важливість даної складової фінансової безпеки України виходить з того, що банківська система є ключовою в вітчизняній фінансовій системі.

Протягом всього досліджуваного періоду вітчизняна банківська система перебувала під впливом внутрішніх політичних та економічних криз, військової агресії з боку Російської федерації, негативних наслідків фінансової кризи 2008—2009 років.

Внаслідок вищезазначених та інших факторів ми спостерігаємо зростання частки простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів.

Цей індикатор протягом всього періоду дослідження знаходився в критичній зоні, що окрім додаткових ризиків для банку, призводило відволікання у банків коштів на формування обов'язкових резервів за цими незадовільними активами — лише за період в три роки з 2014 року обсяги резервів та сум відрахувань для відшкодування можливих утрат за кредитними операціями зросли у понад 4 рази: з 131 252 млн грн у 2014 році до 516 985 млн грн по результатах 2016 року [36].

Таблиця 10 – Динаміка індикаторів банківської безпеки України за 2010 – 2019 рік

Оптимальне значення	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Достатність (адекватність) регуляторного капіталу (H2), %										
Не менше 10-15	20,83	18,90	18,06	18,26	18,10	16,9	18,4	22,6	25,8	26,7
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %										
30-40%	40,6	41,9	39,5	34,0	32,5	43,3	48,84	49,61	50,02	50,34
Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальному обсязі кредитів, %										
Не більше 5	11,2	9,6	8,9	7,7	7,81	12,41	13,61	22,21	25,89	26,03
Рентабельність активів, %										
Тенденція до зростання	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-5,46	-12,6	-1,93	1,69	4,35

Продовження таблиці 10

Оптимальне значення	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Рентабельність капіталу, %										
Тенденція до зростання	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-51,91	-116,74	-15,76	10,73	34,18

Джерело: розроблено за [36]

Зниження якості кредитного портфеля вітчизняної банківської системи та відволікання коштів на формування резервів мало негативний і на показники ефективності діяльності банківських установ — рентабельність активів хоча частково відновлювалась в періоді дослідження, але переважно перебувала в критичній зоні. Слід також врахувати, що зважаючи на негативні тенденції у вітчизняній економіці, найбільший прибуток банківські установи отримують не від кредитування, а від обслуговування клієнтів, здійснення маржинальних операцій на міжбанківському та валютному ринках, тобто є короткостроковою і доволі мінливою, не стабільною — співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів протягом всього період також перебувало в критичній зоні і постійно зростало.

Частково цей негатив та ризики нівелюються за рахунок ліквідності банківської системи, а саме співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань водночас, з іншого боку, зростання рівня ліквідності призводить до зменшення прибутковості та рентабельності банківської системи.

Здійснюючи аналіз динаміки частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків, слід зазначити, що її зростання не є свідченням суттєвого збільшення обсягу іноземних інвестицій в вітчизняну банківську систему. Найголовнішою причиною цієї тенденції в період дослідження, було ліквідація та виведення з ринку НБУ понад 90 комерційних банків, що і зумовило такий перерозподіл у структурі статутного капіталу банків. Таким чином, фактично маємо уповільнення темпів зростання іноземних інвестицій в вітчизняну банківську систему та зниження частки іноземного капіталу, що можна вважати негативним явищем і свідчить про поширення в ній кризових процесів, а також наявність фінансових диспропорцій. Оптимальне значення даного індикатора перебуває в межах 20—25%, а при перевищенні рівня 40% держава може втратити контроль над банківською системою. У вітчизняній банківській системі спостерігається концентрація активів за п'ятьма найбільшими банками, яка перевищує 50%, що робить її доволі вразливою. Цей індикатор протягом досліджуваного періоду мав тенденцію до зростання і протягом п'яти років з шести, що є в нашому періоді, він перебував в критичній зоні.

Таким чином, на підставі вищезазначеного, можна констатувати, що рівень банківської безпеки України є критичним. Низький рівень банківської безпеки підтверджується і тим фактом, що більшість її індикаторів перебувають в небезпечній або критичній зоні та є значно нижчими за оптимальний рівень, що робить її доволі вразливою та незахищеною від зовнішніх ризиків та загроз. Така ситуація створює додаткові ризики і загрози для фінансової системи України, в якій банківська система займає найбільшу питому вагу, та національних інтересів, робить її незахищеною перед глобальними ризиками світового господарства.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Стабільний і динамічний процес розвитку економіки країни, а також її продуктивність на внутрішньому і конкурентоспроможність на світових ринках тісно пов'язані з поняттям «економічна безпека». Проблема її забезпечення привертає до себе все більш пильну увагу економістів, політиків, вчених, а також різних верств населення.

Проведений аналіз теоретико-методичних засах забезпечення економічної безпеки національної економіки дозволяє стверджувати, що:

1. Економічна безпека - це сукупність умов, за яких зберігається здатність ефективно захищати економічні інтереси країни; задовольняти довгострокові потреби суспільства та держави; створення інноваційних перетворень в економіці з метою забезпечення сталого економічного розвитку; протистояння зовнішнім економічним загрозам та повне використання національних конкурентних переваг у міжнародному поділі праці.

2. Результатом аналізу сучасного стану економічної безпеки в Україні та тенденцій розвитку є виявлення основних економічних тенденцій, що впливають на стан економічної безпеки, що дозволяє виявити економічні ризики та параметри. За багатьма показниками економічної діяльності, рівень економічної безпеки в Україні, який забезпечує сталий розвиток, є недостатнім.

3. Звичайно, суть економічної безпеки реалізується в системі критеріїв та показників. Система показників-індикаторів дозволяє передбачити небезпеку, що насувається, та вжити необхідних заходів для її запобігання. Але для економічної безпеки вирішального значення мають не так самі показники, як їх граничні (порогові) значення, за межами яких національна економіка втрачає здатність до динамічного саморозвитку, конкурентоспроможність на зовнішніх і внутрішніх ринках.

На стан економічної безпеки впливає безліч факторів, що мають багатополлярну тенденцію, тобто вони перешкоджають безпеці або впливають на неї. Однак несвоєчасне або неправильне коригування факторів безпеки може призвести до зміни їх стану, що призведе до високого ступеня невизначеності, що спричинить нестабільність, яка є загрозою економічній безпеці. Необхідність управління економічною безпекою виникає внаслідок необхідності запобігати зростанню загроз безпеці, запобігати кризам, забезпечувати стабільний рівень безпеки та зменшувати потенційні економічні втрати. Забезпечення економічної безпеки повинно включати: класифікацію та контроль дестабілізуючих факторів безпеки, розпізнавання загрози та реалізація заходів щодо їх подолання.

За процесним підходом управління економічною безпекою – безперервна взаємозв'язана послідовність дій (функцій управління), спрямованих на забезпечення економічної безпеки. До основних функцій управління економічною безпекою відносяться формування цілей розвитку об'єкту управління та розробку стратегії їх досягнення (програми дій). Слід

відрізняти наступні типи стратегій забезпечення економічної безпеки, зокрема такі, що спрямовані на: недопущення перетворення чинників дестабілізації в загрозу безпеки; припинення дії вже існуючих загроз; відновлення безпечного стану об'єктів (компенсацію збитків). Перший та другий тип стратегій орієнтовані на попередження загроз і протидію (їм віддається перевага), остання – на компенсацію діями та відповідними механізмами збитків об'єктам економічної безпеки [41].

Для розробки стратегії економічної безпеки, об'єктивної оцінки її реалізації, потрібно всебічний моніторинг економіки та суспільства для визначення системи внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на стан економічної безпеки та можливості переходу до загрози. Місія системи моніторингу економічної безпеки - періодично збирати, обробляти та аналізувати інформацію; соціально-економічна оцінка та прогнозування; надання органам влади об'єктивної та достовірної інформації про стан об'єктів безпеки та їх можливі відхилення.

Дані моніторингу є основою для ефективної реалізації стратегії економічної безпеки шляхом прийняття відповідних рішень та заходів для організації важливих економічних процесів та підтримання економіки на безпечному рівні.

Отже, система моніторингу економічної безпеки вимагає систематизації показників економічної безпеки та визначення ними порогових значень, що дозволяє швидко і точно оцінити стан економіки країни для вживання відповідних заходів щодо запобігання усунення загрози.

Якість системи управління економічною безпекою забезпечується ефективністю управлінських рішень, що враховують систему спільних економічних інтересів, будь то суб'єкти господарювання чи регіональні уряди. Роль держави в управлінні економічною безпекою часто визначається регулюванням, яке розглядається як цілеспрямований вплив на ключові економічні параметри для досягнення рівноваги - сталого економічного розвитку, інтересу бізнесу та суспільства, а також комерційні інтереси, заходів контролю за виходом із небезпечної зони.

Сфера заходів та регулюючих механізмів для забезпечення економічної безпеки: ефективна бюджетна політика; розвиток виробничої та соціальної інфраструктури; інформаційне забезпечення управлінської діяльності органів влади та комерційних структур та їх прозорість.

Слід зазначити, що ефективніше регулювання є не за допомогою директивних методів, а через вибірковий підхід до використання економічних регуляторів. До основних економічних регуляторів, які значно зменшились за останні роки, належать: податкові пільги, відстрочення, розстрочки сплати податків, пенні та штрафів, а також орендних платежів до бюджету; кредитування на пільгових умовах, під гарантії місцевих і регіональних органів влади. Це також дає позитивні результати: безкоштовне виділення будівель та земель (власність належить регіональним або місцевим адміністраціям); інформація про підтримку; розміщення регіональних

замовлень, доставка продукції на конкурентній основі тощо. Потенційна криза ресурсів у багатьох регіонах показує, що вони не можуть забезпечити повністю гарантовану державну підтримку, тому селективна політика може бути націлена на конкретні групи учасників ринку, що може мати значний мультиплікативний ефект на регіональну економіку у виробництві (промисловості).

Таким чином, система управління економічною безпекою - це сукупність складних елементів, що реалізують основні принципи та функції управління, і може забезпечити середовище, сприятливе для економічної безпеки, адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі та постійно розвиватися.

Найефективнішим методом управління економічною безпекою є програмно-цільовий, який являє собою систему конкретних форм і методів управління, що реалізує інтегрований підхід і спрямування на реалізацію комплексних програм; сукупність методів, що дозволяють представити вирішення проблем як ієрархію доцільності, які визначаються рівнями загальності, актуальності та доцільності.

Для досягнення максимального ефекту від програмно-цільового управління необхідно забезпечити завершення комплексної програми, спрямованої на економічну безпеку, розробка та реалізація якої повинна включати такі етапи:

1. Визначення, чи існує проблемна ситуація, та формування конкретної проблеми.
2. Визначення бажаної стану економічної безпеки (не оцінюється як загроза); виявлення та оцінка чинних дестабілізуючих факторів; визначення та оцінка очікуваних витрат на виявлені ризики; оцінка щодо важливості та часу настання загрози; прийняття рішення щодо вибору проблемної ситуації.
3. Формування цілей і завдань.
4. Початкове визначення необхідного надання ресурсів для вирішення проблеми ситуації та встановлення обмежень на типи ресурсів.
5. Заходи для досягнення програмних цілей – розробка стратегії економічної безпеки як сукупності методів, прийомів та засобів.
6. Підготовка та координація проекту цільової програми.
7. Затвердження програми.

Таким чином, цей підхід дозволяє нам перейти від стратегії "після події" (у відповідь на несприятливі події), до стратегії на випереджаючому рівні управління, спрямованої на недопущення переходу чинників дестабілізації в загрозу безпеки.

До основних принципів забезпечення економічної безпеки України можна віднести:

- верховенство закону під час забезпечення економічної безпеки;
- додержання балансу економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави;
- взаємна відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки;

- своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів;
- пріоритет договірних (мирних) заходів у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру;
- інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою [42].

Отже, система економічної безпеки повинна бути спрямована на забезпечення економічної незалежності, стабільності та бути здатною до прогресу і саморозвитку.

У зв'язку з тим, що в Україні існують загрози її економічній безпеці (низький рівень конкурентоспроможності національної економіки, нерозвиненість внутрішнього ринку, нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів), було проведено вичерпний аналіз економічної безпеки держави (а саме найголовніших її елементів таких, як інвестиційна, фінансова, зовнішньоторговельна та демографічна безпека), який показав, що економічна безпека країни стикнулася з такими проблемами:

- 1) недостатність інвестицій в основний капітал і неспроможність забезпечити необхідну матеріально-технічну базу для потреб економіки;
- 2) практично всі прямі іноземні інвестиції виробничого спрямування вкладаються у виробництво, а не на підтримку високотехнологічних галузей, виробництво наукомісткої продукції;
- 3) незбалансованість і високий рівень дефіциту державного бюджету, що провокує зростання дефіциту державного бюджету України по відношенню до ВВП;
- 4) зростання дефіциту державного бюджету вимагало пошуку ресурсів для його покриття та забезпечення фінансування необхідних видатків державного бюджету, що спричинило значне накопичення обсягу державного та гарантованого державою боргу;
- 5) постійне зростання заборгованості України за державним боргом спричиняло і постійне зростання обсягу коштів, що спрямовувались на його погашення.

Створення розвинутої європейської держави з розвинутою економікою та системою захисту економічних та соціальних інтересів держави, підприємства та громадянина – ця мета є головною метою сучасної України, а розв'язання ситуації неможливе без захисту національних економічних інтересів.

Важливі завдання для забезпечення економічної безпеки у сфері зовнішньоекономічної діяльності:

- 1) організувати розвиток зовнішньої торгівлі для підвищення економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності з точки зору захисту економічних інтересів України та забезпечення її економічної безпеки;
- 2) подальший розвиток експортного потенціалу, насамперед за рахунок розширення виробництва високотехнологічних товарів та впровадження політики імпортозаміщення;

3) підтримувати інтереси вітчизняних експортерів на зовнішніх ринках з метою відновлення та збереження їхніх позицій на світових товарних ринках;

4) дотримання поміркованої протекціоністської політики щодо вітчизняних виробників, які не монополізовані на внутрішньому ринку, в рамках звичайних процедур;

5) забезпечення найвигідніших умов для сплати та обслуговування зовнішнього боргу України;

6) стабілізація курсу гривні щодо вільно конвертованої валюти;

7) забезпечити безперебійну роботу транспортних артерій (залізниця, автомобільний транспорт, магістральні газопроводи та нафтопроводи, між лініями електропередач), що з'єднують Україну із зовнішніми ринками.

Проаналізувавши основні економічні проблеми безпеки України та основні умови, які повинні бути дотримані при її здійсненні, запропонуємо такі заходи щодо поліпшення економічної безпеки:

- зміцнення цілісності та незалежності держави в економічному секторі;
- більш детальне використання ринкових механізмів, особливо покращення інвестиційної привабливості України;
- проведення реформування бюджетної та боргової системи;
- запобігання нелегальної тіньової торгівлі капіталом.

Отже, економічна безпека дуже важливий елемент гарантування національної безпеки України, який поширюється на всі сектори нашої держави. Вона займає перше місце в системі національної безпеки України та стосується всіх інших компонентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л. М. Етапи становлення економічної безпеки держави: зарубіжний та вітчизняний досвід. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1246>.
2. Крамаренко К. М., Бойчук М. П. Теоретичні аспекти національної економічної безпеки. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 165–168. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/28.pdf
3. Абалкин Л. И. Выступление на круглом столе Совета Федераций. Приоритеты и механизмы экономической политики России в кризисный период. 1999. Вып. 8. С. 32.
4. Гетьман О. О. Економічна діагностика: навч. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2007. 307 с.
5. Ревенко А. Проблеми формування національної економічної безпеки України. *Економіка України*. 1993. № 11. с. 15 – 21.
6. Барановський О. І. Фінансова безпека : монографія / Інститут економічного прогнозування. Київ : Фенікс. 1999. 338 с
7. Сенчагов В. О сущности и основах стратегии экономической безопасности России. *Вопросы экономики*. 1995. № 1. с. 97 – 106.
8. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / Київ : Вид-во КВІЦ, 1998. 462 с
9. Наказ про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
10. Мандзіновська Х.О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Наукові записки*. 2016. 2 (53). с. 159 –166
11. Попадинець Н. М. Основі чинники забезпечення економічної безпеки України. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. Випуск 2 (118). с. 20-23
12. Система економічної безпеки держави: сутність та особливості формування. Міжнародний гуманітарний університет. 2017. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/26-1-2017/26-1-2017.pdf#page=22>.
13. Пугач О. А. Класифікація та систематизація загроз економічній безпеці держави в системі національної безпеки. *Економіка і організація управління*. 2014. № 1 (17)–2.
14. Третяк В. В. Економічна безпека: сутність та умови формування. *Економіка і держава* : наук. журн. 2010. № 1. с. 6–8.
15. Сухоруков А. І. Нормативний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки держави. *Економічна безпека держави: міждисциплінарний підхід* : монографія / за наук. ред. д. е. н., проф. Є. В. Хлобистова/ Черкаси : Ю. А. Чабаненко, 2013. с. 26–40.

16. Бесчастний А.В. Регулювання національної економічної безпеки в системі ринкової економіки . *Економіка та держава*. 2009. № 3. С. 85-87.
17. Інструменти та діагностика умов забезпечення економічної безпеки держави інструментами державного управління. 2018. URL: http://investplan.com.ua/pdf/18_2018/14.pdf.
18. Майстро С.В. Напрями вдосконалення механізму державного управління фінансово-економічною безпекою України в сучасних умовах. Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 1. с. 95-101.
19. Белай С. В. Концепція стратегії соціально-економічної безпеки регіонів України. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-BookМБ/.../04.piiБ>
20. Інструмент державного управління економічною безпекою держави. 2017. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2018/19.pdf.
21. Білик Р.Р. Механізми та інструменти забезпечення економічної безпеки регіонів України в процесі децентралізації . *Бізнес Інформ*. 2015. № 9. с. 67-72.
22. Харазішвілі Ю. М. Щодо вдосконалення методології інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України: Аналіт. записка / Ю. М. Харазішвілі, А. І. Сухоруков, Т. П. Крупельницька. 2013. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1358/>
23. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економіки України №60. 02.03.2007. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME07222.html
24. Мартиненко В. В. Теоретико-методичні засади оцінки економічної безпеки національної економіки . *Економічний простір*. 2015. №93. с. 131-140.
25. Система економічної безпеки держави / за заг. ред. д. е. н., проф. А. І. Сухорукова / Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки. РНБО України. : Стилос. 2010. с. 366–394
26. Матеріал з Вікіпедії.Україна. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Україна>
27. Матеріал з Вікіпедії. Економіка України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Економіка_України
28. Специфіка перехідної економіки України. *Сучасна економіка*. URL: <https://library.if.ua/book/64/4745.html>
29. Офіційний сайт Державного комітету статистики України URL: www.ukrstat.gov.ua.
30. Майсюра О.М. безробіття та наслідки його впливу на економіку країни. *Економіка та держава*. 2010. № 8. с. 60–61.
31. Офіційний сайт пошуку роботи в Україні URL: <https://hh.ua/>
32. Тіньова економіка як загроза економічній безпеці України. 2018. №15. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/27.pdf
33. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
34. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>.

35. Дахнова О.Є., Городецька Т.Е. Оцінка стану бюджетної безпеки України. 2018. № 1. с. 345-352

36. Офіційний сайт Національного банку України URL: <http://www.bank.gov.ua>.

37. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег [пер. с англ.]. Москва: Прогресс, 1978. 321 с.

38. Грошово-кредитна та фінансова статистика. Офіційне інтернет-представництво НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article;_jsessionid.

39. Постанова Національного банку України про затвердження Положення "Про здійснення валютних інтервенцій Національного банку України на валютному ринку України" від 31.01.2019 р. № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

40. Яковенко Р. Фінансова безпека та ступінь конвертованості валюти URL: https://www.rk.kr.ua/finansova_bezpeka_ta_stupin_konvertovanosti_valjuti

41. Ужва А. М. Регіональна аграрна політика в умовах посилення євроінтеграційних процесів. Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки: збірник наукових праць. 2015. №28. с. 124-126.

42. Акімова Л.М. Становлення системи економічної безпеки держави в Україні: сутність, рівні, складники. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2018. № 1 (19). С. 1-11.

ДОДАТКИ

Таблиця 1 - Складові та індикатори економічної безпеки України

Складова економічної безпеки	Порогове значення
Демографічна безпека	
Коефіцієнт природного приросту, на 1 тис. осіб наявного населення	Не менше 2,8
Коефіцієнт старіння, %	Не більше 18
Очікувана тривалість життя при народженні років	Не менше 70
Енергетична безпека	
Частка власних джерел у балансі паливно-енергетичних ресурсів держави, %	Не менше 50
Рівень імпортової залежності за домінуючим ресурсом у загальному постачанні первинної енергії, %	Не більше 30
Частка імпорту палива з однієї країни (компанії) у загальному обсязі його імпорту, %	Не більше 30
Зовнішньоекономічна безпека	
Коефіцієнт відкритості економіки, %	Не більше 80
Коефіцієнт покриття імпорту експортом, разів	Не менше 1
Питома вага провідної країни в загальному обсязі зовнішньої торгівлі	Не більше 25
Рівень експорту, %	Не більше 50
Рівень імпорту, %	Не більше 50
Інвестиційно-інноваційна безпека	
Рівень фінансування інноваційної діяльності	Тенденція до зростання
Частка прямих іноземних інвестицій у загальному обсягу інвестицій, %	Від 20 до 30
Обсяг інвестицій в основний капітал до ВВП, %	Не менше 25
Макроекономічна безпека	
Рівень "тінізації" економіки, % до ВВП	Не більше 30
Відношення обсягу ВВП до середнього значення у країнах ЄС, %	Не менше 75
Відношення обсягу ВВП на одну особу до середнього значення у країнах ЄС, %	Не менше 50
Відношення обсягу ВВП на одну особу до середньосвітового значення, %	Не менше 100
Валове нагромадження основного капіталу, % до ВВП	Не менше 25

Продовження таблиці 1.

Складова економічної безпеки	Порогове значення
Частка сектору загальнодержавного управління в наявних доходах, %	Не більше 20
Продовольча безпека	
Величина прожиткового мінімуму в частині набору продуктів харчування	Не менше від законодавчо встановленого рівня
Соціальна безпека	
Співвідношення загальних доходів 10% найбільш і найменш забезпеченого населення, разів	Не більше 8
Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, %	Не менше 4
Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, %	Не менше 8,3
Відношення СЗП до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів	Не менше 3
Відношення СЗП по всіх галузях економіки до СЗП країн ЄС-28, разів	Не менше 50

Джерело: сформовано автором на основі [21]